

MAARİF

Bilgi, hüner, beceri, kültür, eğitim ve öğretim vb. içine alan temel kavram.

Maarif kelimesinin Türkçe’de yaygın mânası eğitim ve öğretim sistemi olmakla birlikte bilgi, beceri, hüner ve kültür gibi muhtelif anlamlarda da kullanılmaktadır. Türk Dil Kurumu *Güncel Türkçe Sözlük*’te *maarif* kelimesine, birinci anlamı olarak “bilgi ve kültür”, ikinci anlamı olarak da “eğitim-öğretim sistemi” olacak şekilde yer verilmiştir. Sözlükte verilmiş olan bu anlam karşılığı kelimenin gündelik dildeki kullanımını göstermekle birlikte kelimeyi böylesi bir tarifile sınırlamak onun gerçek anlamını vermekten uzaktır.

Arapça “bildi, tanıdı” anlamına gelen *arafe* fiilinin mastarı olan *marifet* ve *irfan* “bilmek, tanımak, bilgi” mânasına gelmektedir. *Maarif* kelimesi de *marifet* kelimesinin çoğuludur. Bu anlam göz önünde bulundurulduğunda bilgi ilim ve *marifet*, anlamları bakımından ortak görünmektedir ki çoğu defa eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Buna rağmen ilim ve *marifet* kelimeleri arasında, anlamları bakımından önemli farklar da yok değildir. *Marifet* ile çoğunlukla cüzi bilgi kastedilirken ilim ile küllî bilgi kastedilmektedir. *Marifet* düşünerek, deneyerek, gözleyerek sonradan kazanılmış tek tek, ayrıntı ve dağınık bilgileri ifade ederken, ilim ise sistematik, genel, bilimsel nitelikte bilgileri ifade etmektedir. Bu bakımdan “Allah âlimdir” denildiği halde “Allah ariftir” denilmemektedir. Allah ilim sahibidir çünkü o her şeyin bilgisini haizdir ancak Allah *marifet* sahibi değildir çünkü Allah bu bilgiye sonradan sahip olmuş değildir. *Marifetin* zıddı *inkârdır*; Kur’an-ı Kerim’de de muhtelif âyetlerde *marifet* hasıl olduğunda *inkârın* ortadan kalktığı belirtilmiştir. İlmin zıddı ise *cehalettir*. Kur’an-ı Kerim’de her zaman yergi anlamı taşıyan *cehalet* kelimesi ağırlıklı olarak “sakin, sabırlı, halim olma” mânalarına gelen *hilm* kelimesinin zıddı olarak da kullanılmıştır. Bu bakımdan *cehalet* hem ilmin hem de *hilmin* zıddıdır. İlmin zıddı olarak *cehaletin* okumakla ve öğrenmekle, *hilmin* zıddı olarak da *cehaletin* güzel ahlak, iyi amel ve *terbiye* ile ortadan kalktığı Kur’an-ı Kerim ve hadislerde bildirilmiştir. Ancak *marifetin* yalnızca ya ilimle eş anlamlı olarak ya da ilimden farklı olarak dağınık, tek tek bilgileri ifade edecek şekilde kullanıldığını söylemek müm-

kün değildir. Özellikle marifet kavramı tasavvufta merkezî bir kavram haline gelmiş ve ilimden farklı özel bir bilgi türü olarak ortaya çıkmıştır.

Tasavvufta bilgiye dair ilim ve marifet ayrımı dikkate alınmış ancak mutasavvıflar bunlara yeni anlamlar vererek iki kavramın arasındaki farklılıkları da değiştirmiştir. Tasavvufta ilim ile ifade edilen aklın idraki yani akla dayanan ve duyular vasıtasıyla elde edilen bilgidir. Bu türden bir bilgi sufi-lere göre zâhirî bilgidir ve bu bilgiye sahip olana âlim denilmiştir. Kalbin idraki olan marifet yahut irfan ise keşif ve ilham vasıtasıyla elde edilen hakiki bilgidir ve bu bilgiye sahip olana arif denilmiştir. Tasavvufta marifet; keşif, ilham, zevk, vecd, sekr gibi kavramlarla yakın ilişkili olarak kullanılmış olup erken dönemlerinde bunlar arasında kesinlikli bir ayırma gidilmemiş de sonraları özellikle de Gazzâlî’de bu kavramlar sistematik bir tetkike tâbi tutulmuştur. Tasavvuf ehli marifeti erişilebilecek en üst derecedeki bilgi olarak kabul ederken ilmin ise aklın müşahedesi ile elde edildiği için bu vassa sahip olamayacağını düşünmüştür. İlim eşyanın zâhirine dairdir. Bu sebeple akıl ve duyular yoluyla öğrenilir, istidlal gerektirir; marifet ise eşyanın hakikatine dair bilgidir ve Allah tarafından kalbe ulaştırılır, hakikatin doğrudan idrakidir. İbadet, riyazet, züht, mücadele, mücadele ve zikir ile kalbin derece derece bu hakikate kavuşması sağlanır. Bu bağlamda marifet tasavvuf ehli için özel bir mânaya sahiptir ve onlar bahsedilen bu ayrımlara dayanarak kendilerinin bu yolla elde ettikleri bilgilerini diğer âlimlerin bilgisinden ayrı tutmaktadırlar.

“Türkler’in İslamiyet’i kabulüyle birlikte maarif kelimesi, Türk tefekkür dünyasına da girmiş sonrasında da Türk ve İslam kültüründe anlam değişikliklerine uğrayarak mevcudiyetini muhtelif anlamları ifade edecek şekilde sürdürmüştür. Mesela Selçuklular’da, Farsça’daki ‘hüner’ kelimesi marifet kelimesiyle eş anlamlı görülmüştür. Böylece marifet kelimesi giderek Osmanlılar’da da beceri, pratik bilgi, ustalık, kabiliyet mânalarında kullanılır hale gelmiştir. Marifet ve dolayısıyla maarif XIX. yüzyıla kadar bu mânayı koruyarak sıklıkla ya pratik bilgi mânasında ya da tasavvufî bilgi mânasında değerlendirilmiştir.” (Yıldız ve Gündüz, 2019). Osmanlı geleneğinde “ilim ve marifetin ‘ilm ü marifet’ şeklinde birlikte kullanımı da yaygınlaşmış ve âlimlerce iki kavramın birbirini tamamlar nitelikte de ele alınmıştır.” (Yıldız ve Gündüz, 2019). Maarifin farklı bir kullanımına Âlî Mustafa Efendi’de de rastlanmaktadır. XVI. asırda yaşamış Âlî Mustafa Efendi bilgi bakımından yetkin kişiler mânasında “erbâb-ı maârif” ifadesini kullanmış ve bununla

kabiliyetli sanatçıları kastetmiş, ilaveten yine muhtelif sahalarda mütehasıs kişileri de “maarif ehli” olarak nitelendirerek *Nüshatü’s-Selâtîn* isimli eserinde ilme ve marifete (ilm ü mârifet) kıymet vermenin bir sultanın vazgeçilmez niteliklerinden biri olduğunu söylemiştir. Aynı şekilde dönemin birçok müellifi ve âlimi eserlerinde iyi bir idareci için ulum ve maarif (ilimler/bilimler ve marifetler/bilgiler) öğrenmenin şart olduğunu ifade etmişlerdir. Taşköprizâde Ahmed Efendi ilimler tarihi ve tasnifi üzerine yazdığı *Miftâhu’s-Saâde* adlı eserinde ilim ve marifet arasındaki farklara dikkat çekerek yapılması en uygun olanın bunların uyumlu bir birlikteliğini sağlamak olduğunu belirtmiştir.

XVII. yüzyıla gelindiğinde kimyager ve filozof Fâzıl Ali Bey’de pratik bilgi mânasında kullanımı göze çarparken Kâtip Çelebi ise *Fezleke*’sinde yer verdiği âlimlerin biyografilerinde bu kişilerden maarif ve ilimde meşhur kimseler, farklı marifetlerde/bilgilerde (maarif) ve ilimlerde (ulum) yetkin kimseler olarak bahsetmiştir. XVIII. yüzyılda ise ilk resmî Osmanlı vakanüvisi Naîmâ, *Târîh-i Naîmâ* olarak bilinen eserinde maarifi bazan malumat, bazan ilimler ve sanatların bilgisi, bazan bir branşın, ihtisas sahasının bilgisi olarak kullanmış, bunun yanında bilgi ve ilim biçiminde birlikte de değerlendirilmiştir.

Bilginin yayılmasına katkıda bulunan çağır açan bir yenilik olan matbaayı Osmanlı Devleti’nde gayrimüslimlerden sonra ilk kuran matbaacı İbrâhim Müteferrika, *Usûlü’l-Hikem fî Nizâmi’l-Ümem* isimli eserinde maarif kelimesini daha çok pratik bilgi mânasına gelecek şekilde kullanmıştır. Erzurumlu İbrâhim Hakkı, temelde ahlak ve tasavvuf konularını ele alan ancak yaklaşımı sebebiyle astronomi, fizyoloji, psikoloji gibi geniş bir konu yelpazesini kapsayan eseri *Mârifetnâme*’de maarif kavramını tasavvufî bilgi mânasında kullanmıştır. Bütün bu kullanımlardan da anlaşılacağı üzere “maarif kavramı XIX. yüzyıla kadar ağırlıklı olarak üç farklı mânada kullanılmıştır denilebilir: Bunlardan birincisi tasavvufî bilgi, ikincisi pratik bilgi, üçüncüsü dünyevi bilgidir.” (Yıldız ve Gündüz, 2019).

Maarif kavramı, “XVIII. asrın askerî ıslahatları ve artan Batı etkisiyle birlikte önemli bir değişim geçirmiştir. Zaman zaman ıslahat karşıtları sebebiyle kelimenin kullanım yaygınlığı düşüş gösterse de bu kavram 1820’lerde hem askerî hem de sivil yenilikçi ilim yapılarını kapsayan bir kavram haline gelmiştir.” (Yıldız ve Gündüz, 2019). Özellikle 1830’larda Osmanlı Devleti’nin siyasî ve askerî başarısızlıkları devletin modern bilime olan ihtiyacını temin etmeye yönelik bu değişim hareketini hızlandırmıştır. Giderek “eğitim” mânasını taşımaya başlayan *ma-*

arif terimi 1840'ların ortalarında kurumsallaşmaya da başlamış ve 1857'de Maarif Nazırlığı'nın kurulmasıyla bu anlam değişimi süreci zirveye ulaşmıştır. Bu dönem, maarif kavramının anlamındaki dönüşümde önemli bir nokta teşkil etmiştir.

Kavramdaki bu dönüşüm, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında özellikle Rusya'ya karşı yaşanan mağlubiyetler üzerine girilen askerî ıslahat hareketleriyle müvazi bir ilişki içinde idi. III. Selim 1789 senesinde tahta geçtiğinde, maarif kavramının artık daha şümulü ve yaygın bir kullanımı söz konusu olmaya başladı. III. Selim bilim ve teknik sahalarında atılımların yapılması ihtiyacını kavrayarak, sonraları "Nizâm-ı Cedîd" olarak anılacak askerî bir ıslahat ve modernleşme programını hazırladı. Bunun için danışmanlarından istediği ıslahat kayıtlarının en mühimlerinden biri, 1791 senesinde Viyana'ya gönderilen Ebûbekir Râtib Efendi tarafından yazılmış olan tafsillatlı rapordur. "Râtib Efendi burada maarif kelimesini pratik bilgi mânâsında kullanmış, bununla askerî eğitim kapsamındaki pratik ders ve teknikleri ifade etmiştir. Burada bir Osmanlı entelektüel ilk defa Batılı bir eğitim kurumunu bu kadar ayrıntılı biçimde incelemiş ve maarif kelimesi belki de ilk defa bu anlamda kullanılmıştır. Aynı raporda maarif geleneksel olarak 'bilim ve bilgi' (ilm ü marifet) biçiminde de kullanılmıştır. Ayrıca marifet ile hüner ve sanat kelimeleri de kullanılmıştır." (Yıldız ve Gündüz, 2019). Bundan sonra, "1807'de III. Selim'in bir darbe ile tahttan indirilmesi sonrasındaki süreçte maarif telakkisi de Batılı tarzdaki ıslahatlara karşı oluşan bu muhalefetten etkilendi. 1808 senesinde tahta geçen II. Mahmud ile Osmanlı Devleti'nde yeni bir dönem başlamış oldu. Başlangıçta ıslahata karşı olan yeniçeriler tekrar idareyi ele almaya çabaldılar, maarif kavramı da bu ıslahat karşıtı ortamın tesiri altında kaldı." (Yıldız ve Gündüz, 2019). II. Mahmud 1826 senesinde Yeniçeri Ocağı'nı ortadan kaldırarak ve yerine talimli bir ordu olması maksadıyla Asâkir-i Mansûre-yi Muhammediye'yi tesis ederek bu engeli de bertaraf etmiş oldu. Böylelikle var olan mühendishane canlandırılabilirdi. Mekteb-i Tıbbiye (1827), Mekteb-i Harbiye (1834) gibi ordunun askerî, teknik ve sağlık alanlarında donanımlı ve nitelikli subay ihtiyacını temin edecek eğitim kurumları da açılabilirdi. Maarifin kapsamının hangi şekilde beslenip hangi yönde genişleyeceğinin habercisi durumundaki bu kurumlar Osmanlı'nın artık Batı'nın yeni tarz (usûl-i cedit) bilimine yöneldiğini de ortaya koymaktadır.

"Bu döneme kadar 'ilm ü marifet', 'ulum u maarif' şeklinde tamlama olarak kullanılan maarif bu kullanımından yavaş yavaş sıyrıldı ve giderek

içerisine bu süreçte ilişki kurduğu başka kavramları da toplayan bir şemsiye tabir haline geldi. Bir noktadan sonra bu ıslahat hareketinin askerî saha ile sınırlı kalması yeterli gelmedi ve topyekün bir medenî dönüşüme olan ihtiyaç gündeme gelmeye başladı." (Yıldız ve Gündüz, 2019).

1830'lara gelindiğinde ise Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın reformları yine dolaylı olarak maarif kavramının dönüşümünde mühim bir süreci tetikledi. Kütahya'ya kadar ilerleyen Mehmed Ali Paşa karşısında zayıflık gösteren Osmanlı Devleti'nin iç ve dış münasebetlerinde isabetli politikalar izleme ve bunu gerçekleştirebilecek yetkin memurlar zümresini oluşturma lüzumunu ortaya çıkardı. Bu süreç, devlet kurumlarının ve yeni tedrisat kurumlarının tesisini gerektiriyordu. Bu gayeyle 1838 senesinde Meclis-i Umûr-ı Nâfia ismiyle bir heyet kuruldu. 1839 senesinde bu heyet tarafından padişaha takdim edilen bir layihada, ilimlerin ve bilgilerin (ulum ve maarif) bütün zenginliklerin kaynağı olduğu beyan ediliyordu. Layihanın yayımlanmasından sonra aynı sene içerisinde Mekteb-i Maârif-i Adliye (Maârif Mektebi) ve Mekteb-i Ulûm-ı Edebiye-yi Adliye (Edebî İlimler Mektebi) olarak isimlendirilen ilk gerçek anlamda sivil okullar açıldı. O zamana dek mühendishaneler (berrî ve bahrî), Harbiye ve Tıbbiye haricinde okul bulunmamaktaydı. Bu yeni açılan mekteplerse sıbyan mekteplerinin üzerinde eğitim veren rüştiyelerdi ve devlet dairelerine vazifesinin ehli memur yetiştirme gayesiyle kurulmuşlardı. "Bunlar arasında özellikle Mekteb-i Maârif hem ismi hem de öğretim metotları bakımından maarif anlayışındaki dönüşümün vücuda geldiği bir kurum olarak dikkat çekmektedir. Mekteb-i Ulûm-ı Edebiye daha çok esnaf ve sanatkârların çocuklarının gittiği, halktan kimselerin eğitim aldığı bir okul iken Mekteb-i Maârif üst düzey devlet ricalinin çocuklarının gittiği bir okuldu. İlki daha çok resmî yazışmalar için kâtip yetiştirmeyi gaye edinirken Mekteb-i Maârif ise devlette hem dâhilî hem de hâricî sahalarda cereyan eden değişim ve yenileşme hareketine istinaden yeni ilimlerin yani Batılı mânasıyla çağdaş coğrafya, tarih, geometri gibi ilimlerin öğretilmesini hedeflemekteydi. Özgün bir maksada, müfredata ve kütüphaneye sahip olan böylesi bir müesseseye 'maarif' olarak isimlendirilmiştir. Bu da maarif kelimesinin kazandığı mânaya ışık tutmaktadır. Mekteb-i Maârif özellikle Fransızca, tarih ve siyaset ilimlerine yoğunlaşmış, Batılı kaynaklara dayanan bilgilerin ve ilimlerin öğretileceği askerî olmayan bir mektep olarak faaliyet göstermesi bakımından ilktir. XVIII. asrın sonu itibarıyla ulum ve

fünun kavramlarıyla birlikte değişimlerden etkilenen maarif kavramı artık tam mânasıyla bir şemsiye tabir halini almıştır.” (Yıldız ve Gündüz, 2019).

Tanzimat Fermanı’nın ilanından (1839) bir yıl, Osmanlı’nın ilk resmî gazetesi olan *Takvîm-i Vekâ-yî*’den de dokuz yıl sonra 1840 yılında İngiliz bir tüccar tarafından çıkarılan ve Osmanlı Devleti’ndeki ilk özel gazete olan *Cerîde-i Havâdis*, ilk sayısında bilim (ilim/ulum), teknik (fen/fünun) ve bilginin (marifet/maarif) ehemmiyeti hususuna dikkat çekti. Bu dönemden itibaren maarif kavramı Osmanlı toplumunda eğitim mânasını temsil noktasına doğru ilerleyip Batı’nın ilminden ve teknolojisinden istifade ederek yurttaki sulh ve refah sağlamanın bir aracı olarak görülen eğitim, maarif kavramı dahilinde ele alınmıştır. Kavram zaman içinde dönüşen mânasının somutlaştığı yeniliklerin yavaş yavaş tesis edilmesiyle kurumsallık kazanmış ve 1845’te kurulan Meclis-i Maârif-i Muvakkat bunun ilk örneği olmuştur. Bu müessesenin maksadı eğitim sahasında gerçekleştirilmesi tasarlanan ıslahatları hayata geçirmekti. Bundan başka müessese, yüksek ilimlerin tahsil edilebileceği bir *dârülfünun* (üniversite) açılmasını ve burada okutulacak kitapların hazırlanması için bir ilim heyetinin tesisini teklif ettiği bir rapor da hazırlamıştı. Meclisin hazırladığı teklifler padişah tarafından onaylandıktan sonra 1846 senesinde Meclis-i Maârif-i Umûmiye kuruldu. 1849’da da *Dârülmâârif* adıyla yeni bir rüştiye açıldı. Bu okul, uygulanan yöntemler ve müfredatı bakımından dönemindeki diğer rüştiyelerden oldukça ileriye. Bu şekilde devam eden süreç 1857 senesinde ilk maarif nazırlığı olarak Maârif-i Umûmiye Nezareti’nin tesis edilmesiyle zirve noktasına ulaştı. Böylelikle günümüzdeki Millî Eğitim Bakanlığı’nın vazife ve faaliyetlerini yürüten bir teşkilat ortaya çıkmış ve “maarif” kavramı bünyesine eğitim ve onunla ilişkili kavramları da dahil etmiştir. “Bundan sonra maarif kavramından bahsedildiğinde bilim, teknik, sanat gibi kavramlar akla gelmekle birlikte şemsiyesi altına aldığı terbiye, talim, disiplin gibi kavramlar da ifade edilmekteydi. Maarifin geleneksel olarak hep birliktelik içerisinde olduğu ilim/ulum kavramı ise bu kadar şümüllü bir şemsiye tabir olmaktan uzaktı. Yine Türkçe’ye Arapça ‘fenn’ kelimesinden geçmiş olan Grekçe’deki ‘techné’ kelimesiyle paralel olarak ‘bilim, teknik, zanaat, hüner’ gibi anlamları içeren *fen/fünun* kelimesi maarifte rastlanılan cinsten bir kapsama sahip olmamıştır. İlim ve fen belki Batılı bilimsel ve teknik inkişafı tavsif etme maksadıyla kullanıldıklarında belirli bir mâna değişimi yaşamışlarsa da merkezî mânasından fazla uzaklaşmamış, maarif kadar farklı alanların terimlerini kapsayıcı bir kullanıma da erişmemişlerdir.” (Yıldız ve Gündüz, 2019).

Kısacası “maarif kelimesi XIX. asra kadar hüner, tasavvufi bilgi, pratik bilgi vesair mânalar için ve ilim kavramıyla tamlama halinde kullanılırken Tanzimat ile genişlemiş artık ‘talim (öğretim), terbiye (yetiştirme), eğitim, bilgi’ gibi kavramları da bünyesine almıştır.” (Yıldız ve Gündüz, 2019). Bu yeni durumun ilk tezahürlerinden biri ise basın faaliyetleri olmuştur. Tanzimat devrindeki reformist atmosferden ilham alan bazı münevverler, vatanın mevcut hali hakkındaki fikirlerini toplumun daha geniş kesimine ulaştırma, halkı aydınlatma ve kamuoyunu vatan meselelerine duyarlı hale getirme maksadıyla basın faaliyetlerine giriştiler. Bu dönemde en dikkat çeken gelişme Yeni Osmanlılar olarak bilinen aydınlar grubunun çıkardıkları gazeteler ve eserlerde maarif meselesini devletin en önemli meselesi olarak gündeme getirmeleri olmuştur. Öyle ki Yeni Osmanlılar’ın en önemli isimlerinden Namık Kemal’e göre maarif bir millet için “Âlemde mevcut olan bütün meselelerin en mühimidir. Beka ve terakki ancak maarifle temin edilir” (bk. Namık Kemal).

“Öğretmek, bilgi sağlamak” mânasında bugünkü *öğretim* kelimesinin karşılığı olarak kullanılan *talim* kelimesi “ders vermek” mânasındaki *tedris* kelimesiyle de yakın ilişkilidir. *Terbiye* kelimesi ise “büyütme, yetiştirme, geliştirme” mânalarına gelmekte ve eğitim kelimesinin karşılığı olarak kullanılmaktadır. 1930’lardan sonra eğitim kelimesi terbiye kelimesinden daha sık kullanılan ve onun yerine tercih edilen bir kelime olmaya başladı. Bir süre sonra eğitim de maarifin yaşadığı dönüşüme benzer bir genişleme yaşayarak öğretim ve yetiştirme mânasıyla eğitimi yani talim, terbiye tahsil ve tedris gibi kavramları da içeren bir şemsiye tabir haline geldi.

Maarif kavramını XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren farklı bir içerikle ele alan kişi Nurettin Topçu oldu. Topçu, bu kavrama yeni bir anlam yüklemeye çalışarak eğitim sorunlarına ilişkin yazılarında marifi yeniden tanımladı ve Türk düşüncesinde yeni bir tartışma alanının belirlenmesine ön ayak oldu. “Millet Maarifi” isimli yazısında, bir milletin ruhunu maarif anlayışının oluşturduğunu, bu sebeple “maarifimizin” Fransız, Alman, İngiliz kültürüne ve maarifine sığındıktan sonra Amerikan maarifine teslim olması sonucunda gelecek nesillerin kaybedileceğini söylemektedir. “Türk Maarifi” adlı yazısında da XVII. yüzyıldan sonra maarif sistemimizin temel taşı olan medreselerde bozulmaların meydana geldiğini ve medreselerin İslam kültürünün özünü kaybettiğini belirterek çözüm olarak, millî maarifin mâna ile maddeyi birleştirmesinin ve okulların buna göre düzenlenmesinin gerektiğini belirtmiştir.

Nurettin Topçu “Bize bir insan mektebi lazım. Bir mektep ki bizi kendi ruhumuza kavuştursun” diye-

rek maarifi bir *dava* olarak görmüştür. Buna göre, ilköğretimin amacı çocuklarda kalp, vicdan ve irade terbiyesidir. Ortaöğretim, aklın terbiyesi ve genel kültürün kazanılması olup burada iyi bir dil, tarih, sosyoloji ve kültür eğitiminin verilmesidir. Üniversite ise ilmî sahada ihtisas yapma yeridir. İlki 1960 yılında yapılan sonrasında çok sayıda basılan *Türkiye'nin Maarif Davası* kitabında Topçu, eğitimle ilgili düşüncelerini bir araya getirmiş ve maarif kavramını kuvvetlendiren bir içerikle ele almıştır. Maarifin ve muallimin amacını ise “Bizim vazifemiz karakter yapmak şahsiyet yaratmaktır” şeklinde ifade etmiştir (bk. Topçu, Nurettin).

Son olarak maarif ismi, Türkiye'nin küresel eğitim kuruluşu olan ve 17 Haziran 2016 yılında 6721 sayılı kanunla kurulan Türkiye Maarif Vakfı'na verilmiştir. Böylece maarif kavramı herhangi bir dile çevrilmeden “maarif” olarak uluslararası düzeyde kullanılan bir kavrama dönüşme imkânı elde etmiş bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Turgut. “Fahreddin er-Râzî'ye Göre Aklın Tarifi ve Temel İşlevleri”. *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*. 2/1 (2019), s. 23-35.
- Berkes, Niyazi. *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul 2014.
- Ergin, Osman [Nuri]. *Türkiye Maarif Tarihi*. I-II, İstanbul 1977.
- Gündüz, Mustafa. *Osmanlı Mirası Cumhuriyet'in İnşası: Modernleşme, Eğitim, Kültür ve Aydınlar*. Ankara 2010.
- a.mlf. *Maâriften Eğitime: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Eğitim Düşüncesinde Dönüşüm*. Ankara 2016.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin. “Tanzimat Öncesi ve Tanzimat Dönemi Osmanlı Bilim ve Eğitim Anlayışı”. *150. Yılında Tanzimat*. ed. H. D. Yıldız. Ankara 1992, s. 335-395.
- Kaçar, Mustafa. “Osmanlı İmparatorluğu'nda Askerî Teknik Eğitimde Modernleşme Çalışmaları ve Mühendishanelerin Kuruluşu (1808'e Kadar)”. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*. 2 (1998), s. 69-137.
- Kara, İsmail. *Bir Ahlâk Davası Nurettin Topçu*. İstanbul 2023.
- Kazıcı, Ziya – Ayhan, Halis. “Tâlim ve Terbiye”. *DİA*. 2010, XXXIX, 515-523.
- Öztürk, Kurtuluş – Kenan, Seyfi. “II. Meşrutiyet Dönemi Süreli Yayınlarında Yeni Eğitim Arayışları ve Modern Birey Düşüncesi”. *Osmanlı Araştırmaları*. sy. 60 (2022), s. 217-252.
- Reis, Bedriye. “Gazâlî'ye Göre Bir Bilgi Kaynağı Olarak Marifet”. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 5/9 (2017), s. 1-40.
- Rosenthal, Franz. *Knowledge Triumphant: The Concept of Knowledge in Medieval Islam*. Leiden 2007.
- Şişman, Mehmet. *Eğitime Giriş*. Ankara 2021.
- Topçu, Nurettin. *Türkiye'nin Maarif Davası*. İstanbul 2019.
- Uludağ, Süleyman. *İslâm Düşüncesinin Yapısı*. İstanbul 2013.
- a.mlf. “Mârifet”. *DİA*. 2003, XXVIII, 54-56.
- Yıldız, Aytaç – Gündüz, Mustafa. “Maarif: Transformation of a Concept in the Ottoman Empire at the Beginning of the Nineteenth Century”. *History of Education*. 48/3 (2019), s. 275-296.

◆ Abdurrahman ALİY

◆ Ahmet Emre BİLGİLİ

MAARİF EMİNLİĞİ

(1926-1931)

Cumhuriyet'in ilk döneminde bölgesel eğitim yönetimi.

1923 yılında Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra eğitimin yaygınlaştırılması başlıca devlet politikalarından biri haline gelmiştir. Yeni okulların açılması, eğitime farklı destek programlarının hazırlanması planlanmıştır. 1925 yılının sonunda Maarif vekilliğine getirilen Mustafa Necati özellikle ilköğretimin yaygınlaştırılması ve toplumdaki okuryazar oranının yükseltilmesi için bir dizi çalışma başlatmıştır.

Mustafa Necati'nin öncülüğünde III. Hey'et-i İlmiye toplanmış, daha önce Türkiye'ye gelip bir rapor hazırlayan J. Dewey'in tavsiyeleri doğrultusunda öğretmen okulları ve diğer meslek okullarının belirli merkezlerde toplanarak güçlendirilmesi üzerinde durulmuştur.

Mustafa Necati, maarif işlerinin daha sağlıklı ve hızlı sürdürülebilmesi için ülkenin maarif mıntıkalarına ayrılması fikrini ileri sürmüştür. Mustafa Necati, hazırladığı eğitim sistemi ve öğretmenlik yasasının amacını “Maarif Vekâleti'nin yetkisi çeşitli ellerde toplanmış bulunuyor. Vekâletin en önemli görevi olan ilköğretimin yayılması meselesi valilerin yetkileri arasındadır. Bu sistemin mahzurlarını zaten biliyordum... Bunun için bir veya daha çok vilayeti birleştirerek bir eğitim bölgesi yapmayı ve bölgenin eğitim işlerini doğrudan doğruya Maarif Vekâleti'ne bağlı bir ‘emin’in emrine vermeyi düşündük” diyerek izah etmiştir.

22 Mart 1926 tarih ve 789 numaralı Maarif Teşkilatına Dair Kanun'un 20. maddesi ile kurulan Maarif Eminliği Teşkilatı gereği ülke bir veya birkaç vilayetten oluşan ve maarif eminlerince idare edilecek olan mıntikalara ayrılmış ve her ilde bir maarif müdürü ve maarif memurunun bulunması, ilk, orta ve sanat okullarının maarif eminlerinin kontrol ve denetiminde olması kararlaştırılmıştır. 21. madde “Maarif emini, ilk mektep muallim ve muallim muavinleriyle müdür ve başmuallimlerini, ilk tedrisat müfettişlerini, eminlik mahiyetindeki kalem heyetini, maarif mıntıkası dahilindeki vilayetlerin maarif kalemi, başkâtip ve kâtiplerini ve vekâletçe tayin ve vekâlet emrine alınmaları kendilerine bırakılacak diğer maarif müntesiplerini ka-